

Budapesti Levéltári Mozaikok

2025/11. szám

DOI: [10.56045/BLM.2025.11](https://doi.org/10.56045/BLM.2025.11)

ISSN: 2939-6921

URL: <https://leveltarimozaikok.bparchiv.hu/2025/11/14/leveltari-mozaikok-118/>

SZEITZ ISTVÁN

Kísérlet a nyugdíjasok kilakoltatására

A fővárosi lakásínség nem újkeletű probléma, jóllehet a mindenkori városvezetés a különböző korokban más-más megoldásokkal próbálta orvosolni a helyzetet. A tervezetek közül messze kitűnik a korai szocialista korszak 1950. évi javaslata, amelyben a Fővárosi Tanács 4-5000 nyugdíjas vidékre költöztetésével enyhítette volna a lakásgondokat. A cél a fővárosi munkásosztály lakhatáshoz juttatása volt, de az 1952. évi IV. tvr. (egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről) felülírta a városvezetés ezirányú terveit.

Kulcsszavak: *lakásínség, nyugdíjasok, költöztetés, Nagy-Budapest, 1950*

A fővárosi lakásínség gyökerei nem feltétlenül az 1950. évi városegyesítés körül keresendők, de kétségtelen tény, hogy a kihívásokra adott hajmeresztő válaszok és megoldási javaslatok leginkább a szocialista korban érhetők tetten. A fiatal Nagy-Budapesten, egészen pontosan már 1950 júliusában felmerült, hogy az égető lakhatási válságot 4–5000 nyugdíjas vidékre költöztetésével lehetne orvosolni. De miért pont ezt a társadalmi réteget próbálta beáldozni a szocialista városvezetés, és kik lettek volna a kedvezményezettjei a Budapesten felszabaduló több ezer lakásnak?

1. kép. Kilátás 1955-ben a XIII. Hegedűs Gyula utca 4. számú ház egyik I. emeleti lakásából, jobbra a Hegedűs Gyula utca 7. számú ház, balra a háttérben a Katona József utca 17. és a Visegrádi utca 14. Katona József utca felé eső frontja. (Fortepan / Horváth Miklós dr, képszám: [129353](#))

A budapesti lakhatási válság nem volt ismeretlen Nagy-Budapest létrejötté idején.¹ A Fővárosi Közmunkák Tanácsa már 1885-ben túltömött lakásokról írt hivatalos jelentésében,² az 1947–1949-es hároméves tervében pedig 50 000 lakás felépítését szorgalmazta,³ amelyek jórészt a munkások lakta peremkerületekre koncentráálódtak volna. Mindezek tükrében tehát nem jelenthető ki, hogy Nagy-Budapest megszületése önmagában lakásínséget generált. Ugyanakkor a Népgazdasági Tanács⁴ a fennálló problémára egy egészen sajátos megoldást is komolyan fontolóra vett: a budapesti nyugdíjasok vidékre költöztetését, illetve azok kiszorítását a városhatáron túlra. A tervezet szerint a vidékre költözők (szobaszámtól függően)

¹ Sipos 2014. 56. p.

² A Fővárosi Közmunkák Tanácsának hivatalos jelentése 1884. évi működéséről. Budapest, 1885. 38. p.

³ Fabó 2002. 155. p.

⁴ A hazai legfelsőbb állami gazdasági szerv, 1949–1952 között működött. Utódszerve a Minisztertanács.

3–12 ezer forint kártalanításra számíthattak.⁵ A Nép gazdasági Tanács 201/1181950 és 422/22/1950 számú határozataival a munkások lakásszükségletének enyhítését célozta, megszervezésével és végrehajtásával pedig Budapest Főváros Tanácsát bízta meg.

2. kép. Idős asszony macskákkal, 1955 (Fortepan / Szentkuthy Ibolya, képszám: [286923](#))

Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága (VB) 1950. július 25-i ülésén vizsgálta a nyugdíjasok, kegydíjasok, járadékosok „önkéntes” vidékre költözésének lehetőségeit.⁶ Az idézőjelbe tett önkéntes szó nem véletlen. Az ülésen Kovács István, a Fővárosi Végrehajtó Bizottság tagja felszólalásában a következőképpen fogalmazott:

„Szerintem erre az elöljáróságokat sokkal jobban rá kell állítani, kerületenként kell megnézni, hogy kik ezek a nyugdíjasok, és itt-ott néhány reakciós nyugdíjasnak barátságosan tanácsolni lehet, okosabb, ha elmegy vidékre. A nyugdíjasok között jócskán van reakciós, és így egy csapásra két legyet ütünk. Persze, én nem arra gondolok, hogy terrorizálni kellene őket vagy erőszakoskodni kellene velük, de meg lehet csinálni, hogy az elöljáróságról valaki felkeresi őket, és szempontokat ad nekik, hogy helyesebb lenne, ha elmennének vidékre.”

⁵ 1951-ben a Budapest Városi Tanácsnál egy előadói minőségben dolgozó alkalmazott havi bére 930 forint volt, tehát a kártalanítás legfelső határa hozzávetőleg egy évi előadói fizetésnek felelt volna meg. BFL XXIII.109 – 6235/50/1951

⁶ BFL XXIII.102.a.1 13. p.

Az ülésen tanácskozási joggal részt vett fővárosi tanácsstag, Kovács Endre hozzászólása szintén sokatmondó. Kovács kifejezetten jó üzletnek tekintette a nyugdíjasok gazdasági megkárosítását, megfogalmazása szerint ugyanis:

„Budapesten a nyugdíjasok általában nem egy szobás lakásokat laknak, hanem inkább két szobás lakásokat, tehát a költözködéssel együtt 10–12 ezer forintot fognak kapni. De nekünk is megéri, mert 10 ezer forintért kapunk egy két szobás lakást, amely – ha építeni akarnánk – többbe kerülne.”

Tisztán kiviláglik tehát, hogy a szocialista városvezetés – leginkább forráshiányra visszavezethető okok miatt – már Nagy-Budapest létrejöttének hajnalán sem az új lakások építésében, hanem elsősorban a meglévő lakásállomány újraosztásában kereste a megoldást. Ennek kicsúcsosodása pedig kétségtelenül az [1952. évi IV. tvr.](#) volt, melyben államosították az egyes magánkézben lévő ingatlanokat.

3. kép. Budapest XV. Körvasútsor a Kolozsvár utca felől, 1949.
(Fortepan / Kovács Márton Ernő, képszám: [32855](#))

Az ülésen jelen lévő VB tag, későbbi Minisztertanács elnökhelyettes, Hidas István az idősök kiszorítása érdekében szintén a nyugdíjas reakciós vonalat erősítette, szorgalmazta a testület előtt:

„Az én véleményem szerint sem elég az, hogy a sajtóban lehozunk 4 vagy 5 közleményt. Ettől még nem sokan fognak elmenni. Ez nagy jelentőségű dolog. Anyagilag, erkölcsileg is fontos, hogy ezen az akción keresztül meg tudunk szabadulni egy csomó reakcióstól. [...] Felvetem ezenkívül a különböző kolóniák kérdését, ott van a Mávag kolónia, a Wekerle telepi kolónia, rengeteg sok nyugdíjas lakik bennük.”

Érdekes figyelmesen olvasni a VB ülésen résztvevők szóhasználatát, ami rendkívüli módon árulkodik arról, hogyan is gondolkodott a korabeli városvezetés a tanácsrendszert megelőzően nevelkedett és szocializálódott, addigra hajlott korú fővárosi lakosokról: *reakciósok, helyesebb lenne, ha vidékre mennének, meg tudunk szabadulni tőlük, nyugdíjas kolónia*. Érdekesség, hogy az állam, egészen pontosan a pártvezetés még 1955-ben is városidegen réteggként tekintett a nyugdíjasokra. A Magyar Dolgozók Pártja Budapesti Bizottságának 1955. szeptember 6-i vezetőtestületi ülésén úgy hivatkoztak rájuk, mint akiknek Budapesten lakása indokolatlan, egy sorban említve őket a deklasszált rétegekkel.⁷

4. kép. A VI. Paulay Ede utca 7-9. II. emeleti lakása 1953-ban, szemben a Paulay Ede utca 6. (Fortepan / Fortepan, képszám: [3429](#))

⁷ BFL XXXV.95.a 1955. szeptember 6-i ülés 26. p.

De térjünk vissza a Végrehajtó Bizottság 1950. július 25-i ülésére. Pongrácz Kálmán, aki 1951-től 1956-ig a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségének tagja is volt, a VB ülésen elnöki minőségben vett részt. Hozzászólásában a nyugdíjasok vidékre költöztetésével összefüggően hangsúlyozta:

„A kérdés igen nagy jelentőségű. Ez tulajdonképpen a legjobb lakásépítkezés. (!) Lakásépítkezési tervünket igenis szabályozza az, hogy mekkora a kapacitásunk, és milyen anyaggal rendelkezünk. Ezek a nyugdíjasok a termelésből már nem veszik ki a részüket. Én azonban nem tartom könnyűnek ezt a kérdést, mert minden nyugdíjast ezer és ezer szál köt ide Pesthez, esetleg itt élnek a gyermekei, rokonai, kapcsolatai vannak stb., úgyhogy hatalmas munkát kell kifejtetni az akció sikere érdekében. Néhány száz nyugdíjasnak a vidékre költöztetése ugyanis még nem nagy eredmény a számunkra, ezrekről kell itt beszélnünk, ha kellő eredményt akarunk elérni.

Helyeslem Kovács elvtársnak azt a javaslatát, hogy a kerületi előjárókkal is sürgősen érintkezésbe kell lépni, de a területi MNDSZ⁸-ekkel és a nyugdíjintézetekkel is, tehát itt mintegy kutatómunkát kell végezni és minden eszközt igénybe kell venni. Természetesen az, hogy falragaszokon napsugaras vidéki tanyákat hirdetünk, még nem vezet sok eredményre. Azt hiszem, inkább a személyes rábeszéléshez kell folyamodni, sőt nem egy esetben, különösen ha reakcióról van szó, bizonyos fokú pressziót is kell alkalmazni.”

A reakciós szó szinte minden hozzászólásban elhangzik, de mégis ki számított annak ebben az időben? Tényszerűen mindenki, aki nem értett egyet, nem fogadta el, illetve tagadta a kommunista ideológiát. A kommunista párt, egyszersmind a kommunista eszme tartóoszlopát – kimondva legalábbis – a munkásosztály adta,⁹ így a bázisréteg megtartása és előtérbe helyezése érthetőnek tűnt a vezetés részéről.¹⁰ Erről az oldalról szemlélve pedig a nyugdíjasok már aktívan nem vették ki a részüket a munkából, így a szocializmus építéséből sem. Magyarán csak foglalták a helyet a fővárosban a munkásosztály előtt. Nehéz szavak ezek, de minden hozzászóló mondanivalójából ez tükröződik ki.

Az ülés időpontjában az 51 éves Pongrácz Kálmán VB elnök a beszédében aláhúzta:

„Ma egy lakás építése 58.000 forint körül mozog, ha tehát lakásonként 10 és 12 ezer forintot fordítunk erre (Kovács István közbeszólása: Sok) – maximális számot mondok, feltéve, hogy egy 200 km-re történő költöztetés 3500 forintba kerül – akkor is kifizetődő. Nem beszélve annak jelentőségéről, hogy mi itt egy csomó öreg, vaskalapos embertől megszabadulunk.”

A következő, 1950. augusztus 1-jén tartott VB ülésen¹¹ szintén szóba került a nyugdíjasok vidékre költöztetésének ügye. A városvezetés itt leginkább technikai-hatásköri

⁸ Magyar Nők Demokratikus Szövetsége.

⁹ A gyakorlatban inkább az erőszakszervezetek.

¹⁰ Ezért lehetett különösen nagy arcucsapás 1956 a pártvezetés számára, ahol jórészt azok a munkások szálltak szembe a hatalommal, akik – az eszme szerint legalábbis – a kommunista párt kedvezményezettjei voltak.

¹¹ BFL XXIII.102.a.1 1950. augusztus 1. 86–88. p.

ügyekre reagált, a témában érdemi döntés már nem született. A VB tagok úgy határoztak, hogy az összeírási, költöztetési tervek kidolgozását követően felkeresik a Népgazdasági Tanácsot.

Átnézve a Budapest Főváros Tanácsa és a Végrehajtó Bizottság üléseinek további jegyzőkönyveit, illetve a korabeli sajtót, úgy tűnik, mintha a fővárosi nyugdíjasok vidékre költöztetésének ügye kifulladásra jutott volna.¹² Sem a korabeli sajtóban, sem az iratok között nincs nyoma annak, hogy ténylegesen megindult volna a kiköltöztetés.

A továbbiakban ugyanis sehol egy beszámoló, sehol egy jelentés, sehol egy propagandaanyag. Azt hihetnénk, hogy a városvezetés vagy a pártvezetés visszakozva belátta, felvetésük nem túl etikus: 4–5000 nyugdíjast kiszakítani a lakhelyéről, elszakítani a családjától, szomszédjától, majd elhelyezni egy teljesen idegen környezetben, embertelen lépés lenne. De nem erről volt szó. A kommunista vezetés berkeiben vélhetően ekkor már egy ennél is nagyobb mérvű terv körvonalazódott, amely végül elvezetett az egyes, magánkézben lévő lakóingatlanok 1952. évi államosításához.¹³ Történelmi távlatból tekintve az eseményeket egyértelműnek tűnik, hogy az '52-es ingatlanállamosításoknak a nyugdíjasok vidékre költöztetése, illetve annak kísérlete ágyazhatott meg.

5. kép. Egy idős férfi és egy nő portréja, 1950 (Fortepan / Fortepan, képszám: [1875](#))

¹² A kérdésről lásd még Hegedüs–Tosics 1982. 14–21. p.

¹³ Az 1952. évi IV. tvr. ideológiai és területi alapon államosította a magánkézben lévő lakóingatlanokat.

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

XXIII.102.a.1 Budapest Főváros Tanácsa Végrehajtó Bizottsága üléseinek jegyzőkönyvei

XXIII.109 Budapest Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága Begyűjtési Osztálya

XXXV.95.a Magyar Dolgozók Pártja Budapesti Bizottsága vezető testületek iratai

Nyomtatott forrás

A Fővárosi Közmunkák Tanácsának hivatalos jelentése 1884. évi működéséről. Budapest, 1885.

Felhasznált irodalom

- Botos 1999. Botos János: *A Magyar Nemzeti Bank története. II. kötet*. Budapest, 1999.
- Fabó 2002. Fabó Beáta: A külső kerületek Nagy-Budapest városépítési elképzeléseiben. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 30. (2002) 153–176. p.
- Hegedűs–Tosics 1982. Hegedűs József – Tosics Iván: Lakásosztályok és lakáspolitikák. A budapesti lakáspiac irányításának változásai az elmúlt három évtizedben I. *Mozgó Világ* 8. (1982) 12–21. p.
- Sipos 2014. Sipos András: Ki az úr a házban? Küzdelmek a budapesti lakásbérleti jog körül az 1860-as évektől az 1930-as évekig. *Korall* 58. (2014) 44–68. p.

Impresszum

Budapesti Levéltári Mozaikok

A kiadó neve: Budapest Főváros Levéltára
A kiadó székhelye: 1139 Budapest, Teve u. 3–5.
Felelős kiadó: Dr. Kenyeres István főigazgató

Főszerkesztő: Dr. Simon Katalin
Szerkesztőség: Fazekasné Dr. Toma Katalin, Dr. Fehér Csaba, Dr. Garami Erika, Dr. Ternovác Bálint, Dr. V. László Zsófia, Tóth Gergely (technika- és honlapfelelős)

A szerkesztőség elérhetősége: 1139 Budapest, Teve utca 3–5.; 1554 Budapest, Pf. 41.
e-mail: mozaikok@bparchiv.hu